

Texte și documente inedite Istoria muzicii românești în autobiografii (I)

Viorel Cosma

Eugenia Babad (Basarabia)

Pe la mijlocul veacului XX, când îmi adunam materialele biografice în vederea lexicoanelor și enciclopediei muzicii românești, am avut surpriza să primesc - adeseori - texte autobiografice ample, veritabile memorii literar - artistice a căror dimensiune depășeau cu mult un simplu articol lexicografic. În special, cântăreții de operă, care au dispus de o viață artistică plină de aventuri spectaculoase, mi-au povestit biografia ca pe un roman, în zeci și chiar sute de pagini (Lucia Cosma, Eugenia Babad, Dinu Bădescu etc.). Cum în epoca de tristă amintire a comuniștilor, mărturiile biografice nu erau prea agreate de cenzura oficială, aceste texte le-am păstrat ca simple documente sentimentale, particulare, fără nicio speranță de publicare. Există însă, la fiecare text, o doză de adevăritim al *omului* care diferea de la o zonă la alta a României, în funcție de etnie, de origine socială, de diferență teritorială, demnă de a fi reținută, comunicată pentru posteritate (E. Caudella, C. Porumbescu, G. Onciul, Emil Bobescu, Bertha Bock, I. Vidu, Al. Zirra, Lucia Cosma, Grigoraș Dinicu).

Iată, că timpul și vârsta personală îndelungată, mi-a permis să decantez astăzi, câteva, portrete biografice inedite, ce alcătuiesc o veritabilă istorie modernă a muzicii românești prin ... autobiografii. Desigur că ele diferă ca dimensiuni, stil literar, interes documentar și științific, dar adunate sub același "acoperământ" artistic, materialul memorialistic dispune de acea culoare locală (ardeleanul se deosebește de regățean, iar bucovineanul de oltean) și mai ales de farmecul expresiei autorului ce și-a revărsat sentimentele și gândurile care acum, au devenit istorie.

Toți autorii textelor au murit în secolul XX (cu excepția lui C. Porumbescu), lăsând posterității o fărâcă - din viața și mișcarea artistică de odinioară - pe care merită să nu o risipim, iar dacă se poate, să o valorificăm. Ideea unei *istorii a muzicii românești în autobiografii*, chiar dacă nu acoperă decât 150 de ani de evenimente artistice, rămân totuși, un *unicat*, un *concept* singular, în peisajul muzicologiei noastre.

EUGENIA BABAD: DE LA CHIȘINĂU LA BUCUREȘTI Însemnări autobiografice

S-a afirmat pe bună dreptate că în perioada primelor două decenii după statizarea Operei Române din București (1921), cele mai bune voci de mezzosoprane au venit din Basarabia. Dacă ne gândim la Maria Snejina, Olimpia Grozovska și Eugenia Babad (chiar și la soprana dramatică, cu un excelent registru grav de mezzo, Elena Berezovschi-Basarab) poate că afirmația dispune de adevăr. Însă, acoperirea totală va veni mai târziu, când mezzosopranele de valoare mondială Elena Cernei, Zenaida Pally, Viorica Cortez și Iulia Buciuceanu (toate originare din ținuturile de peste Prut) au dat strălucire Operei Române din București. Din păcate, numele cel mai văduvit de popularitate rămâne al Eugeniei Babad, soția criticului de artă Radu Cioculescu, cântăreață cu voce admirabilă, însă ocolită de noroc în carieră.

Prin amabilitatea nepotului mezzosopranei, scriitorul Barbu Cioculescu, fiul criticului literar Șerban Cioculescu, am intrat înainte de 1990 în posesia unui caiet cu însemnări autobiografice ale Eugeniei Babad. Fără a se fi gândit la publicarea manuscrisului acestor "memorii", cântăreața și-a notat câteva momente de viață, interesante mai ales prin detaliile privitoare la episodul 1917-1918 în Basarabia. Este un capitol de viață al oricărui român ce a trăit între Prut și Nistru, acele clipe zguduitoare ale Revoluției bolșevice din Octombrie.

Eugenia Babad s-a născut la 3 mai 1900 în orașul Bălți din Republica Moldova și a murit la 26 decembrie 1986 în București. Și-a făcut educația muzicală la Conservatorul din Chișinău, debutând în rolul Doicii din **Boris Godunov** de Modest Mussorgsky pe prima scenă lirică a României (1925). La sosirea ei în București, Opera Română dispunea de un repertoriu restrâns, ritmul de 3-5 premiere pe stagione neputând acoperi toate Școlile și stilurile artei lirice universale. De la **Lohengrin** (sub bagheta lui **George Enescu** în 1921), **Boema**, **Mefistofele**, **Vasul fantomă**, **Samson și Dalila**, **Bărbierul din Savilla**, **Faust**, **Mireasa vândută**, **Werther**, **Bal mascat**, **Walkiria**, **Paiățe**, **Manon**, până la **Traviata**, **La Wally**, **Hansel și Gretel**, **Cavalleria rusticana**, **Povestirile lui Hoffmann** și **Fedora** (acesta era repertoriul până în 1925 când a poposit Eugenia Babad în Capitala României), puține roluri puteau fi încredințate unei tinere cântărețe, fără experiență scenică. Totuși, după cum mărturisește în "**Memorii**", Eugenia Babad a reușit - în cele două "reprise" de angajament (1925– 1927, 1930 - 1946) să apară în multe premiere: **Salomeea**, **Gianni Schicchi**, **Cavalerul rozelor**, **Eugen Oneghin**, **Rigoletto**, **Madam Butterfly**, **Lakme**, **Liliacul**, **Nevestele vesele din Windsor** ș.a. S-a bucurat de parteneri remarcabili ca Feodor Șaliapin, Umberto Urbano, Sigismund Zalevski, Lidia Lipkovska, Marcel Journet, Lotte Lehmann, Brigitte Fassbaender, Lotte Schone ș.a., evoluând la Paris, sub bagheta celebrului Bruno Walter. Un merit deosebit al Eugeniei Babad l-a constituit promovarea consecventă în recitaluri a liedurilor românești (M. Jora, S. Drăgoi, T. Brediceanu, Ion Borgovan, C.C. Nottara, Tudor Flondor). A fost abuziv pensionată la vârsta de 46 de ani, ca o

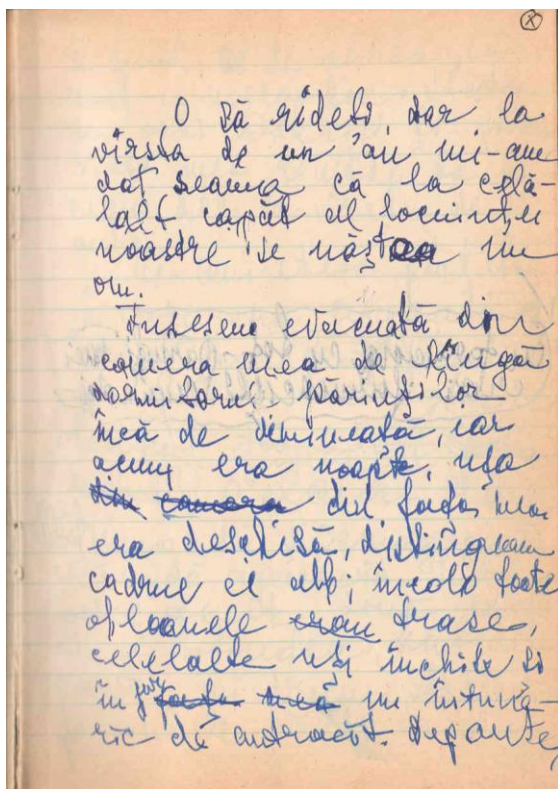
consecință a politicii desfășurată de soțul ei, literatul, eseistul și traducătorul, Radu Cioculescu, în cadrul Fundațiilor Regale de la București.

Însemnările autobiografice nu dispun de virtuți literare deosebite sau de pagini memorialiste palpitate. Sinceritatea și documentarea constituie valoarea principală a textului. Episodul trecerii Prutului din Basarabia în România rămâne totuși un document viu de istorie, a cărui actualitate ne-a determinat să dezvăluim aceste pagini, uitate de vreme de decenii în familia Cioculescu. Ele se împletesc cu peregrinările cântăreței prin Franța, Austria și Germania, tipice perioadei postbelice (1918), când muzicienii noștri doreau să se afirme pe plan internațional.

Viorel Cosma

București, 13.VI. 1994

EUGENIA BABAD – AMINTIRI

O să râdeți, dar la vârsta de un an mi-am dat seama că la celălalt capăt al locuinței noastre, se naștea un om.

Fusesem evacuată din camera mea de lângă dormitorul părinților încă de dimineață, iar acum era noapte, ușa din fața mea era deschisă, distingeam cadrul ei alb; încolo toate obloanele erau trase, celelalte uși închise și în jur, un întuneric de antracit. Departe, în fund, se părea că aud o melopeie. Stăteam cu ochii deschiși și ... Știam. Viața mea conștientă începu, deci, la vârsta de un an.

Mi-amintesc piațeta în care era așezată casa noastră, cu farmacie cu tot – părinții mei erau farmaciști amândoi –formând un fel de triunghi cu teatrul popular. O clădire mare, albă, frumoasă și cu sinagogă în cărămidă aparentă. Între aceste două edificii se întindea, hăt departe, un drum străjuit pe ambele părți de tei. Aici mă ducea, mai târziu, tata, așezată pe umărul său, la plimbare. Abia acum îmi dau seama cât de fericită eram pe atunci.

Orașul - cam de vreo 60.000 mii de locuitori – era împărțit în două, de un râu lat, peste care se trecea pe un pod de fier, cu partea carosabilă la mijloc, separată de laturile pentru pietoni cu garduri de fier ajurat, mari, înalte, de un stat de om.

Aveam trei câini lup, care treceau râul înot, în timp ce noi traversam podul. Iarna râul îngheța bocnă și se putea circula pe el chiar cu săniile cu cai, fără nici un pericol, adevărată desfătare nu numai pentru copii, dar și pentru oameni în toată firea, astfel că duminicile înghesuiala pe ghiața râului era ca pe plajă vara în zilele noastre. Când eram mică – e tare mult de atunci - nu exista plajă, ci se construiau pe apă, cabine spațioase sprijinite de mal, din scânduri unde puteai să faci baie și chiar să înoți fără a fi văzut de cineva. Nudismul nu se practica și chiar în propria ta cabină purtai un costum de baie, așa că nici pe mama mea care mă lua zilnic cu ea la scăldat nu am văzut-o niciodată goală.

Tata era un om foarte respectat în orașul nostru, până întratât că atunci când se ivea un conflict între cetățeni, înainte de a se adresa justiției ei veneau să ceară sfat tatei și foarte adeseori el reușea să-i împace. Cei mai buni prieteni ai familiei noastre erau medici din oraș, iar un chirurg vestit în toată regiunea venea acasă să ne vaccineze propriu mano. Era un om înalt, zvelt și tare frumos. Iar soția sa era fascinantă cu părul său blond platin natural, talia de o trestie și de o distincție ieșită din comun. Nu pot uita cum s-a bucurat când tata întorcându-se dintr-o călătorie de prin alte meleaguri i-a oferit un micuț cimpazeu de tot hazul. Iar chirugul s-a uitat lung la mine și a spus: "Maimuțica asta e aproape tot așa de nostimă ca tine. Dar tu știi să citești?". Și iată că m-am așezat pe jos pe covor și m-am apucat cu toată seriozitatea să învăț literele, și la vârsta de patru ani am citit denumirile de animale și flori etc. etc... Iar când am avut 12 ani am scris un roman ... din viața teatrului. Și iată deci, schițate ambele mele chemări: către scris și către teatru.

Pe când încă nu mă puteam depărta de casă, mă uitam mereu la teatrul alb, din fața geamurilor noastre. Mă atrăgea ca un magnet. Dacă părinții, ne duceau, pe mine și pe frățiorul meu, la un spectacol pentru copii, la

Întoarcere începeam să visez la următoarea posibilitate de a merge la teatru. Comentam cu el ce mă preocupa; pe el, însă, îl interesa matematica și-l auzeam toată ziua întrebând despre Arhimede, Lobacevski, Laplace sau de fizicianul Pierre Berthelot. Când am mai crescut puțin și mă plimbam cu guvernanta o trăgeam în partea orașului unde se afla Opera. Cred că am plictisit-o foarte, tot învârtindu-mă în jurul acestei impozante clădiri. Aici se dădeau în fiecare sâmbătă spectacole cu piese istorice sau balet și aici l-am cunoscut la vârsta de opt ani, pe Anton Romanovsky, care venea în câte un atract să-i vadă pe părinții mei în loja lor. Mulți ani mai târziu ne-am reîntâlnit la Opera din București, el baletmaestru, eu cântăreață, și el m-a recunoscut: "Atâtica erai, ți-aduci aminte?"

Tata era foarte sever cu noi copiii, pretindea să fim primii în toate cele: la liceu la limbi străine, la muzică. Mă adora, ar fi vrut să mă țină sub un clopot de sticlă, ca să pot fi văzută, dar să nu se atingă nimeni de mine. Nu ne dădea voie să aducem alți copii în casă și ne jucam noi doi singuri. Îmi amintesc când într-o zi când mama și tata erau plecați într-o vizită la farmacie rămase ajutorul părinților mei (care de altfel și locuia la noi), iar guvernanta a profitat de ocazie ca să stea la taclale cu vecinii, fratele a construit două fotolii și scaune, un echipaj regesc și gonind caii imaginari a căzut împreună cu ingenioasa lui construcție și s-a umplut de sânge. Frica de tata l-a făcut să spună: mi-am murdărit bluza albă. Ce o să spună tata? Nici nu a plâns și nici nu a pomenit de durere.

(aveam, bineînțeles pian ca orice casă burgheză de atunci și trebuia să învăț să cânt la el. Mie însă îmi plăcea să inventez scurte melodii, cu o singură mână desigur căci nici de armonie nici de compoziție nu știam nimic pe atunci).

Mama mă răsfăța și-mi lua totdeauna apărarea când tata se dezlănțuia, îl îmbuna și aranja să obțină de la el câte un lucru pe care mi-l doream, cu deosebire, rochița, căci trebuie să recunosc că-mi plăcea să mă gătesc. În privința asta, constat că nu m-am schimbat nici până în ziua de azi.

Îmi dau seama că latura cronologică a acestor amintiri lasă de dorit. Dar nu lucrul acesta îl urmărește gândul meu. A fost probabil o copilărie ca multe altele. Și, deci, nu prezintă interes. Vreau să ajung la punctele culminante ale vieții mele: la cariera mea artistică și la toate zguduirile care m-au făcut să spun că încheiere: à quoi bon?

Țara noastră e mare și bogată, dar rău orânduită. "Venii să o cârmuiți ca să ne stăpâniți." Și a venit un mare prinț dintr-o țară vecină. Și a prins drag de țară. Și de poporul nostru și a domnit cu dreptate și devotament. Iar după moartea lui la fel s-a întâmplat și sub domnia fiului său. Apoi au venit alți și alți cârmuitori. Și așa s-a scurs un mileniu în care unul dintre cnezii domnitori a "adunat" (adică a mai) micile cnezate și a făcut o țară și mai mare, care cu vremea s-a întins din Asia și a ajuns până în Extremul Orient. În acest răstimp de un mileniu, țara a avut conducători inteligenți și mai puțin intelectuali, cuminiți și nebuni, preocupați de binele țării. Și nepăsători, luminați, și netoți proști, cruzi și blânzi buni și răi. Unul dintre aceștia sfidau din toate punctele de vedere - minte, idei, deschidere spre mare putere de judecată, forța fizică - nu s-a sfiit să plece în străinătate ca să învețe să construiască cu

mâna lui vapoare, iar la întoarcere a hotărât să străpungă după cum spunea el o fereastră către Europa, deoarece își dăduse seama de rămânerea în urmă a țării sale față de cultura altor (State?). Vânos și plin de viața cum era, a schimbat, recurgând chiar la forța, portul și tabieturile poporului. Apoi a dus războaie cu mai multe state și s-a dovedit a fi un iscusit conducător de oști. Au mai fost și alte minți luminate care însă se lăsau amăgite de oameni din anturajul lor, de pildă, când vrând să-și dea seama cum trăiește poporul plecau să inspecteze țara. Erau păcăliți arătându-li-se orașe construite și amenajate adhoc. Dar șefi de state amăgiți de miniștri și de gașcă au fost, îmi pare, în toate timpurile și în toate colțurile lumii. Exemplul de dezinformare totală poate fi luată, cred, Maria- Antoaneta, care aflând din întâmplare că poporul francez n-are pâine a spus să mănânce cozonac. Într-un mileniu statele trec prin multe: feudalism, războaie, sclavie, schizme religioase, nemulțumiri ale popoarelor. Țara despre care vă vorbesc a fost stăpânită de credința oarbă în câteva slogane: așa a vrut Dumnezeu, crede și nu cerceta, rabdă lumea asta ca să intri în rai, căci altfel vei nimeri în iad unde vei arde în cotloane cu smoală fierbinte etc. Încercări de revoluții au fost, totuși, pornite bineînțeles de intelectuali inteligenți care-și dădeau seama de întunericul în care erau ținute popoarele. Însă adjuncții lor, care în cea mai mare parte proveneau din leneși, inadaptabili la muncă, incultți, profitori (într-un cuvânt ratați) erau adevărații conducători ai mișcărilor revoluționare. Așa s-a ajuns la 1917. Războiul nu se terminase încă și nemții văzând că situația lor nu este strălucită recurg la o diversiune: revoluția din Rusia ar fi salvatoare pentru victoria Germaniei și, deci, trimit pe Lenin, într-un vagon blindat, în Rusia. Lenin fiul unui moșier, intelectual, idealist, profită de această ocazie, considerând că momentul îndelung pregătit de a răsturna vechiul regim este prielnic. Și conflictul sângeros ca orice revoluție socială, pornește. La Moscova, elevii Școlii militare, între 8 și 19 ani se blochează în școală, vrând să reziste, dar până la urmă sunt exterminați. La Petrograd... Dar ce rost are sa repet lucruri arhicunoscute!

În Sudul Rusiei revoluția a ajuns ceva mai târziu. Nu voi uita năvala sălbatică în orașul nostru a unor călăreți desculți pe cai neînșeuăți, trăgând, probabil pentru a înspăimânta locuitorii, focuri de arme. Cineva, din casă a strigat: jos, culcați! A doua zi pe stâlpul de felinar din fața casei a fost lipit un afiș îngust roz (!) anunțând că în noaptea precedentă au fost executați următorii "contrarevoluționari": directorul fabricii de macaroane Bronstein, generalul Ivanov în vârstă de 81 de ani, care se plimba "cu nerușinare" în uniformă sa cu căptușeală roșie, un învățător, un fost moșier cu nume polonez etc. În total 15 inși. S-a dat o ordonanță ca lumina de la uzina electrică a orașului în care să se stingă la ora 10 seara. Dacă după această oră continua să fie aprinsă, era semn că vin musafiri nepoftiți care vor lua lucrurile din casă: covoare, vesele, îmbrăcăminte, lenjerie, mă rog, tot ce le va fi plăcut. Așa au venit într-o seară și la noi și au luat până și cutiile cu penițe – copiii scriau pe atunci cu tocure cu peniță – lăsându-ne totuși una – o peniță – pentru uzul nostru propriu.

Casa noastră a fost ocupată de niște soldați, în salon instanlându-se un ofițer, care toată noaptea a tras în tablouri și în pian. Se distra suferind de

insomnie? Poate. Iar noi am stat în curte seprând că lumina zilei să-l potolească.

Spaima părinților mei a ajuns însă la culme, când ofițerul a trimis un soldat cu pușca să mă aducă pe mine să-i cânt. De opunerea ordinului dat nu putea fi vorba. Când am intrat în fostul nostru salon am văzut pe o măsuță o tavă mare de argint plină cu brățări, coliere, cercei, ceasuri, cu pietre prețioase. Apoi mi s-a spus: "Cântă". Am bolborosit că nu știu ce anume să cânt. Apoi am behăit ceva sub privirea insistentă a ofițerului și l-am auzit spunând: "Ești încă mică, dar îmi plac. Plec la Kiev pentru 4 zile. La înapoiere te iau cu mine. Și ai să poți să-ți iei ce-ți place de pe tava asta". La ieșire i-am găsit pe părinții mei tremurând de spaimă. În aceeași seară ei au hotărât să mă trimită peste Nistru, fiind convinși că mă voi întoarce curând acasă.

*

Deci m-au trimis la o mătușă într-un oraș de pe malul Nistrului. Acolo existau oameni care se ocupau cu trecerea refugiaților pe celălalt mal al Nistrului, unde alți oameni de astă dată români care lucrau mână în mână cu cei din Rusia, îi primeau pe refugiați, îi ascundeau cum puteau până ce le procurau actele necesare ale căror date de foarte dese ori nu se potriveau cu cele autentice.

Iată-mă deci luată într-o noapte de decembrie, îmbrăcată adecvat – haine groase, cizme țărănești, basma pe cap – cu un sac cu lucruri necesare sau de oarecare valoare ca să pot trăi un timp într-o țară străină, și dusă într-un câmp în afara orașului. Acolo am găsit și alți nefericiți, tremurând de frig și de frică. Ni s-a ordonat să păstrăm liniștea în așteptarea barcagiului. Dar în loc de barcagiu a venit potera și am fost nevoiți să ne culcăm în zăpadă, până ce aceasta a trecut la vreo 10 metri de noi. Timp de două săptămâni nu am reușit să ajungem pe malul românesc. Când începea să se crape de ziuă plecam răzleți fiecare unde putea, iar seara eram duși din nou pe malul Nistrului. Într-o noapte am fost băgați într-o moară dezafectată unde ni s-a poruncit să nu se aprindă nici măcar un chibrit ca să nu atragem atenția asupra morii, căci, dacă vom fi prinși, ne amenință execuția. Peste un timp, din grupul nostru de 200 de oameni, au fost scoși 16, printre care și eu, și am fost băgați într-o barcă cu motor. Nistrul înghețase, dar nu complet și barcagiul își căuta drum printre sloiurile de gheață. La un momentdat motorul s-a defectat și barcagiul s-a apucat să vâslească (avea două vâsle). Dar ca să prindă puteri, probabil, a tras o dușcă zdravănă de vodcă și, binedispus, a început să cânte. Noi am înlemnit de groază. Zăpada și noaptea luminoasă ne lăsau descoperiți, iar pe deasupra, mai cânta și barcagiul, ca și cum ar fi vrut să atragă atenția asupra noastră. Totuși ne-am apropiat de malul românesc, însă bacargiul fiind beat, cred eu, a pierdut o vâslă. Și am fost nevoiți să părăsim barca sărind din bucată în bucată de ghiață. Eu am căzut în apă între sloiuri, făcând o săritură greșită. Cineva milos m-a apucat de guler salvându-mă. Și iată-mă pe pământul fâgăduinței. Am fost plasați prin niște izbe unde am dormit pe jos. Dormit? Vorba vine. La un moment dat gazda m-a apucat de mână și m-a dus în mare grabă în câmp și m-a băgat

Într-un WC de scânduri, spunându-mi să nu mă mișc de acolo până ce nu se întoarce să mă ia de acolo, întrucât umbra prin sat poliția în căutarea refugiaților. Construcția amintită mai sus avea o treaptă cu o gaură la mijloc și cred că oroarea pe care am resimțit-o uitându-mă fără să vreau în ea și văzând niște viermi mari mișcându-se (?) acolo nu putea fi întrecută decât de groaza pe care am încercat-o cu mulți ani mai târziu, vizionând scena zvârcolirii pruncilor în cuptoarele de gazare din filmul "Procesul de la Nürnberg".

Apoi am fost scoasă de acolo, urcată cu încă câțiva dintre cei 16 refugiați într-o căruță și sfătuiți de niște țărani din sat, am pornit-o pe un anumit drum, evitând o cărare pe care umblau cunoscuți bandiți călare în căutarea pradei ușoare de felul nostru. Era un ger năpraznic și tovarășii mei de drum coborau pe rând din căruță și alergau pe lângă cai, căutând să se încălzească. Eu însă, eram atât de înspăimântată că nu m-am mișcat din loc. Urcam un deal pustiu printre munți; o priveliște frumoasă desigur, de-ar fi fost în alte împrejurări, poate, la altă vârstă, eram doar un copil. După mai multe ore de călătorie în astfel de condiții, am ajuns într-un orașel, unde am fost adăpostită la o familie de dentiști. Acolo am aflat mai târziu că restul de grup – cei 200 ce luaseră drumul bejaniei împreună cu mine - nu au mai ajuns niciodată în Kiev.

Familia la care am nimerit a fost cumsecade. De altfel, mama îmi cususe în tivul furourilor – aveam 3 pe mine – câteva pietre prețioase pe care le vindeam pe rând, putând în felul acesta să mă întrețin. Lucrul cel mai greu a fost să obțin acte de identitate. Controalele refugiaților, cu consecințe foarte grave au durat câțiva ani. Și când în sfârșit am intrat în legalitate datele din noile mele acte difereau de cele autentice, încât nu m-am putut obișnui ani de zile nici cu orașul, nici cu data nașterii. De fapt și în ziua de azi, dacă sunt întrebată prin surprindere, mă zăpăcesc unde și când m-am născut.

*

Au trecut ani și ani. Am terminat Conservatorul și în 1925 am devenit cântăreață la Opera Română din București. În 1927 am plecat pentru studii de perfecționare la Paris, unde am stat trei ani, luând între altele, lecții de canto și cu Felia Litvin.

În 1928 a venit acolo la Paris Opera din Berlin, sub conducerea lui Bruno Walter, cu ciclul Mozart. Citind ziarele, am aflat că se organizează un concurs pentru a ocupa locul de mezzosoprană, întrucât titulara s-a îmbolnăvit. M-am prezentat și eu la acest concurs și am fost admisă cu toate că au fost multe "aspirante" și numai eu româncă, restul fiind franțuzoaiice. Și astfel am cântat pe a treia doamnă. Rolul primei doamne a fost cântat de cunoscuta soprană franceză Ritter-Ciampi. Și pe al treilea geniu în trei spectacole cu „Flautul fermecat” de Mozart sub bagheta lui Bruno Walter și alături de Lotte Lehmann, Lotte Schöen (?), Fidesser, List, Fassbender și alți mari cântăreți.

Această performanță cu două roluri a fost posibilă din pricină că personajele respective nu se întâlnesc în timpul acțiunii. Și apoi, costumul

geniului a fost sumar – un furou cu o bluză de mătase albă brodată cu argint, peste care îmbrăcam pentru rolul doamnei rochia bogată, de dantelă neagră imitându-l astfel pe Frizzo Tregoli.

Îmi amintesc momentul cel mai impresionant din tinerețea mea. După ce am învățat în câteva zile cele două roluri în limba germană cu corepetitorul Operei din Berlin, a venit Bruno Walter să se asigure că poate conta pe mine. S-a așezat la pian, m-a acompaniat personal și crezând că nu cunosc limba germană a spus pe franțuzește: "Madame Eugénie, je n'ai jamais eu un génie comme vous" (în franceza celor trei băieți, care, de fapt, sunt geniile bune ale Paminei și ale lui Tamino. ci se spune "génies"). Opera "Flautul fermecat" a fost montată feeric de doi mari maeștri: Firmin Génierși

Dr. Lehert, acesta din urmă fiind considerat specialist în muzica lui Mozart. A scris și tratate despre acesta.

D-nul Lehert, întrevăzând în mine aptitudini de interpretă de lieduri, se așeza la pian în pauzele repetițiilor și cântam lieduri de Schubert. Cred că îndrumările pe care mi le-a dat mi-au fost de mare folos. Într-adevăr altfel se cântă operă și altfel liedul. Am îndrăgit foarte mult această artă și cred că în concertele mele nu m-am făcut de răs în acest gen.

Așa că am cântat de mai multe ori la posturile de radio (sunt câteva acolo) Gaston Selz directorul postului Tour Eiffel găsea vocea mea fonogenică. De altfel și Dufi, fratele celebrului pictor Raoul Dufi, pe care l-am cunoscut în plina sa glorie, era de aceeași părere, în diferite concerte printre care la mari intervale am cântat și lieduri de Alfred Alessandrescu, pentru care fapt, acesta mi-a trimis o afectuasă scrisoare de mulțumiri (se află la Biblioteca Centrală). De altfel și la noi în țară am cântat de multe ori la radio, acompaniată de Rogalski, Filionescu, Paul Jelescu etc.

În legătură cu spectacolele în care am cântat sub bagheta lui Bruno Walter, am păstrat amintirea emoțiilor de diferite feluri: artistice, fizice (prima apariție a celor trei genii avea loc pe un postament cu o scândură îmbrăcată în flori trasă cu frânghii la o considerabilă înălțime de baza scenei. Scândura se cam zguduia, iar noi tremuram și totuși cântam, răspunderea față de public învingând frica de a cădea de la înălțimea de vreo 2/5 m). Din fericire din sală nu s-a observat nimic, apoi bucuria de a-l vedea pe George Georgeascu autoexilat la Paris din cauza unor mari neplăceri cu câțiva scandalagii de la Opera din București, cântăreți nesăbuiți, mereu puși pe scandal, aplaudând în picioare: Bravo Babad. Acesta era pe atunci numele meu la Opera Română din București. Probabil că i-a făcut plăcere să vadă pe cineva de la Opera din patrie al cărei dirijor fusese.

Marele dirijor Bruno Walter a fost un om superior din toate punctele de vedere: ca muzician, cred că nu mai e nevoie să se discute valoarea sa. Dar și ca om de caracter a fost unic. S-a întâmplat ca, nu știu datorită căror cauze, organizatorii francezi ai ciclului Mozart să aibă dificultăți financiare și am fost anunțați că nu vom fi plătiți integral. Bruno Walter a spus imediat că el renunță la ceea ce i se cuvine în folosul cântăreților. Soția sa care se afla întotdeauna fie la repetiții, fie la spectacole, ca și o fiică a lui în sală, s-a opus, fără prea multă eleganță, hotărârii acestui om unic în delicatetea lui. Până la urmă lucrurile s-au aranjat și toată lumea a fost plătită după cum se cuvenea.

Peste câțiva ani m-am întâlnit cu Bruno Walter la Festivalurile din Salzburg. Se tot uita la mine, căutând probabil să-și amintească de unde mă cunoaște. Trecuseră opt ani, de când am cântat împreună, iar între timp dânsul a dirijat atâtea spectacole în lumea întreagă, cu atâtea cântărețe! Am fost atât de emoționată văzându-l că nu am îndrăznit să mă apropiu de el, cu toate că am fost îndemnată stăruitor de soțul meu. Și de directorul revistei Hebedo (?) care se ocupa de programele muzicale radio. Până la urmă, maestrul Bruno Walter și-a amintit totuși de spectacolele cu ciclul Mozart de la Paris și a venit să-mi spună câteva cuvinte amabile.

La Festivalul Salzburg am venit patru veri la rând. Nici aici n-am stat cu brațele încrucișate. În împrejurimile Salzburgului își petrecea verile vestita profesoară de canto Lotte Bunzel, sora marelui director de scenă Wallerstein. În fiecare dimineață la 8/5, plecam cu un trenuleț local, compus din trei vagoane, în localitatea ce se afla la a treia stație de Salzburg ca să studiez cu această profesoară. Mi-amintesc cu plăcere de viața patriarhală de acolo din anii 1934-1938, iată un exemplu. Conducătorul trenulețului obișnuise să mă vadă coborând zilnic la notele în brațe la a traia stație de Salzburg. Se dădea jos din tren ca să mă ajute să cobor spunându-mi cu zâmbetul pe buze: "Küss die Hand". De la stația unde coboram din trenulețul – acesta îmi evocă trenulețul lui Marcel Proust – mai aveam de mers vreo 10 minute printr-o încântătoare regiune de grădini până la locuința profesoarei mele. Mergeam cântând în gura mare ca să-mi încălzesc vocea pentru a fi "în formă" la lecție.

Acolo am cunoscut pe Klair Born, Adele Kern, fosta soție a lui Wallerstein, Vera Schwartz, Nadrahova și pe Hans Fimig care veneau și ei să lucreze cu Lotte Burzel și i-am auzit exersând ca de altfel și ei pe mine. Apoi ne întâlneam zilnic la operă la splendidele concerte de la Mozarteum sau la cafeneaua "Bazar", loc de întâlnire a tuturor artiștilor.

Multe concerte deosebit de interesante am auzit la Mozarteum, dar cel mai apropiat inimii mele a fost cel al Lothei Lehmann cu Bruno Walter la pian. Glasul ei generos și cald, muzicalitatea neobișnuită îmbinată cu acompaniamentul marelui muzician Bruno Walter compozitor, dirijor și pianist desăvârșit, sunt de neuitat. Nici unul dintre acești doi mari artiști nu mai există. Mă gândesc că natura mamă comite câteodată nedreptăți: de ce să lipsească pe iubitorii de frumos de posibilitatea de a se desfăta artistic, fie ascultându-i pe marii interpreți pe viu - ceea ce mai dăruiește o hrană sufletească mai bogată decât cele mai ingenioase aparate de înregistrare, fie citind operă literară, de mare valoare, fie privind sculpturi sau tablouri inimitabile. Nu-i mare păcat că într-o zi nu-l vom mai auzi pe Mario del Monaco, pe Franco Corelli, pe Nicolai Gedda etc? Nu e oare trist că Michelangelo, Leonardo da Vinci, Brâncuși nu vor mai crea noi alte capodopere? Nu e regretabil că Thomas Mann – acesta fusese prieten cu B.W. – nu vor mai contribui cu nimic la tezaurul scris al omenirii? Ce gol imens neverosimil a lăsat în lume dispariția lui J.S.Bach, Beethoven, Mozart, Wagner, Richard Strauss. Este desigur o utopie, dar am fost întotdeauna urmărită de ideea că anumiți oameni ieșiți din comun, nu ar trebui să moară niciodată spre binele omenirii.

După terminarea festivalurilor de la Salzburg, făceam de obicei, împreună cu soțul meu, popas la Viena. În 1938, impresarul Gruder, care venise și la noi în țară, cu Adela Kern, Ella Flesch (Rosalinde), Viorica Ursuleac, Fassbänder pentru "Cavalerul rozelor" și "Lilliacul", conduse de Klemens Krauss, mi s-a adresat, după ce mă auzise în „Prințul Orlovski”: "Was suchen sie hier? Kommen sie nach Wien, – mi-a fixat o audțiie în casa lui Markovsky fostul director de scenă de la Opera Română din București și m-a angajat pentru turneul din sudul Americii. Cu cântăreți de la Operele din Berlin și Viena, unde trebuia să cânt Brangäne din "Tristan" și rolul Isolda și al Dorabelei din "Cosi fan tutte". Ionel Perlea se afla și el pe atunci la Viena și i-a scris fostului secretar muzical Petrovicescu la Opera din București despre acest angajament al meu.

Am plecat acasă să studiez aceste roluri în limba germană urmând să plecăm la timpul fixat în acest turneu. Dar Austria a fost cotropită de Hitler și bietul Gruder omorât. Astfel că toată lumea a rămas pe loc.

*

La sfârșitul verii 1930 am venit în țară să pun la punct unele lucruri cu gândul să plec la Lyon unde am avut angajament la opera de acolo. Iată însă cum au decurs "evenimentele". La Paris m-am împrietenit cu doi foarte buni muzicieni, soț și soție, el compozitor și pianist, ea violonistă. Păstrez și astăzi o arie în manuscris, dedicată mie din opera acestui compozitor Millte Loumel. Făceam muzică împreună foarte des, și într-o zi a venit la ei în vizită directorul Operei din Lyon. Bineînțeles că am și cântat, și rezultatul acestei întâlniri a fost angajamentul meu.

Directorul Operei din București a fost pe atunci Perlea, iar subdirectorul Urlățeanu. Se pregătea pentru premiera "Cavalerul rozelor" de Richard Strauss și Perlea având nevoie de mine, m-a rugat să rămân măcar pentru premieră. Dar până ce s-a putut realiza montarea acestui colos de operă, au trecut două luni. Și într-o zi am primit trista veste de la prietenul meu compozitorul Lucien Chevallier, că directorul Operei din Lyon s-a prăpădit de o boală necruțătoare. Opera din Lyon a fost un timp închisă, și eu am rămas la Opera din București.

Suzanne și Lucien Chevallier îmi scriau mereu că nimic nu-i pierdut, să mă întorc la Paris și lucrurile se vor aranja. Dar ceva, ce oare? Presimțire? Fatalitate? M-a ținut locului și nu am mai plecat. Vreme îndelungată corespondența cu acești prieteni ai mei a continuat. Într-o zi însă, mi-am dat seama că nu mai primesc nici o veste de la ei. Lucrurile s-au lămurit într-un mod tragic. Primeam regulat de la Paris, fiind abonată la revista "Le Mois". Îmi plăcea foarte mult această revistă: era de format mare, foarte groasă, bogată în conținut și avea un aspect care îmi dădea satisfacție estetică: coperta de roșu cald pe care era tipărit cu litere albe filmul ei. Răsfoind ultimul număr sosit, am dat de câteva fotografii ale castelelor din Franța. Pe fereastra unuia dintre acestea o cruciuliță, iar dedesubtul fotografiei însemnarea: "Aici a murit compozitorul Lucien Chevallier". Astfel am pierdut un bun prieten (știam că suferea de stomac, dar nu-mi închipuiam că este atât de grav), împreună cu

partiturile, blănurile și îmbrăcămintea pe care le-am lăsat în geamantane la ei, urmând să mă întorc acolo. Despre Suzanne Chevallier nu am mai auzit niciodată nimic.

În luna iulie 1930 mi-am reluat activitatea la Operă cu noul contract semnat de directorul Ionel Perlea și Eugen Cioculescu, „prima solistă mezzosoprană”. În anii care au urmat am cântat Fidalma, Azuc. [ena] din Trub.[adurul] de Verdi, Ulrica din „Balul mascat”, Konceakovna din „Prințul Igor din Borodin”, doamna Reich din „Nevestele vesele” de Nicolai, vrăjitoarea din „Hänsel și Gretel” de Humperdink, Olga din „Eugen Oneghin” de Ceaikovski, Prințul Orlovski din „Liliacul” de Strauss, Maddalena din „Rigoletto” de Verdi, Suzuki din „Doamna Butterfly” de Puccini, Martha din „Faust” de Gounod, Ciesca din „Gianni Schicchi” de Puccini, Nicklaus din „Povestirile lui Hoffmann” de Offenbach, cârciumăreasa și doica din „Boris Godunov” de Musorgski, Malica-Lakme, Lola-Chevallieria rusticana etc. Toate aceste roluri le-am cântat alături de mari cântăreți români și străini, ca de pildă: Saliapin, Journay, Televici, Lidia Lipkovska, Umberto Urbano, Zalevski etc.

În 1934 m-am măritat cu excepționalul om de cultură Radu Cioculescu și la ideea lui, am început să traducem împreună monumentală opera a lui Marcel Proust, **„În căutarea timpului pierdut”**. Traducerea mergea încet, întrucât amândoi eram foarte prinși – el cu Revista Fundațiilor Regale, cu Filarmonica, cu Opera Română etc., eu cu repetițiile și cu spectacolele mele. Când, în sfârșit am ajuns la apariția primelor volume, am renunțat la alăturarea numelui meu la cel al soțului meu, dorind în felul acesta să evit bănuiala colegilor de la Operă că nu am contribuit cu nimic la munca titanică a acestei traduceri și că aș figura pe coperta acestor volume numai din complezența lui Radu Cioculescu.

Astfel, ne-am îndeplinit timp de câțiva ani, cu dragoste și pasiune datoria față de profesiunea fiecăruia dintre noi, îmbinând-o cu hobby-ul nostru de traducători ai măreței opere a lui M. Proust.

Astfel a venit „epoca” de tristă amintire a lui Antonescu și a legionarilor și într-o zi Radu a fost ridicat și băgat în lagărul de la Târgu Jiu, unde a stat împreună cu I.G. Maurer, Mihail Ralea, Victor Eftimiu, Nicu Carandino, Zaharia Stancu. Nu știu cum se explică faptul că a fost eliberat de acolo ultimul dintre toți acești „colegi” ai săi. Te pomenești că asta a fost motivul pentru care el a fost ridicat la 15 august 1949, întemnițat la Aiud, la Ocnele Mari, la Pitești timp de 11 ani și de unde nu s-a mai întors niciodată, pierzându-și viața acolo!

*

În 1946 am fost împreună cu colegii mei de la Operă, Dinu Bădescu, Opreșan etc. în turneu prin toată țara – 30 și ceva de spectacole – cu **„Liliacul”** de Johan Strauss. Când ne-am întors, Massini care probabil avusese nevoie de mine, cât timp am lipsit, m-a întâmpinat cu o privire amenințătoare, cum numai el era în stare să o aibă – de altfel, de-a lungul întregii mele cariere la Opera din București el m-a dușmănit și m-a persecutat, întrucât el a fost de fapt factorul Operei - și a spus: „N-ai să mai cânti

nicioată „Liliacul”. Motivele acestor „frumoase sentimente” au fost două, dar, din păcate, nu le pot dezvălui.

Tot în 1946 am fost decorată cu Meritul Cultural, Clasa I, pentru muzică.

Concomitent cu activitatea mea la Operă, am dat de-a lungul anilor concerte în care am cântat lieduri în șase limbi: română, franceză, italiană, germană, rusă și spaniolă, acompaniată de excepționali muzicieni Dagobert Bucholz și Radu Negreanu, Smaranda Atanasoff și Viorica Teișanu. Criticile elogioase ale acestor concerte semnate de Emanoil Ciomac, Matei Socor, Radu Mihail, Coca Farago, J.V. Pandelescu și alții, le-am păstrat – împreună cu celelalte acte – contracte și programe care arată activitatea mea artistică din țară și din străinătate. Printre altele am cântat la Constanța, având-o în calitate de colaboratoare la pian pe remarcabila pianistă Smaranda Atanasoff. În acest concert regretatul Ion Marin Sadoveanu a ținut o conferință. În alte concerte prin țară, la Galați, Turnu Severin etc. am fost acompaniată de Iosif Prunner, Teodor Rogalski etc. La începuturile carierei mele artistice în București am fost acompaniată de Viorica Teișanu și Paul Jelescu, doi muzicieni foarte buni.

La Opera din București mi-am mai continuat o vreme activitatea până ce, ca un trăznit, mi-a venit decizia de pensionare cu dispensă de vârstă “la cererea dumneavoastră”! Bineînțeles, nu o cerusem. Am aflat, apoi că Dora Massini care avea mare putere a insistat să fiu scoasă din Operă, întrucât sunt “reacționară”. Și totuși ea - și nu eu – a fost prinsă trăncănind vrute și nevrute și apoi judecată de popor pentru atitudinea dușmănoasă față de regimul comunist. În sala de judecată se striga „la moarte”, dar ea și acolo a știut să cadă ca o pisică în patru labe. Pe timpul regelui Carol a fost partenera permanentă a Lupoaicăi la jocul de cărți, așa cum a fost și soțul ei, colonelul, fără să fi fost vreodată militar, întemeietor al fanfarei regale, și făcea nenumărate cruci la sfeștaniile Operei Române, ca la începutul noului regim să declare că este “evreu”. Mare lucru oportunismul acesta. Și până la urmă Dora Massini a ajuns să fie prietenă cu Dangulov și profesoară de canto. Totul este relativ pe lumea aceasta.

[Eugenia Babad]